

JAARGANG 136 • AUGUSTUS 2020 • NR 2915

DE OUD-KATHOLIEK

TIJDSCHRIFT VOOR DE OUD-KATHOLIEKE KERK VAN NEDERLAND

ONTREGEELD

THEMA

8 ERVARINGEN EN REFLECTIES
OP DE CORONACRISIS
JURY SMIT

12 LITURGISCHE KORTSLUITINGEN
MARCO DERKS

14 SACRAMENTEN IN TIJDEN
VAN E-EUCHARIST
MATTIJS PLOEGER

17 CHRISTA ANBEEK OVER
CONTRASTERVARINGEN EN
ERVARINGSTHEOLOGIE
MARIEKE RIDDER

EN VERDER

3 COLUMN
FRANS BOSSINK

4 INTERVIEW MET BERND WALLET
JURY SMIT EN ROBERT FREDE

20 GOED BEZIG... HUMOR IN DE PREEK
RICHARD VROOM

22 KORTE BERICHTEN

23 COLOFON

REDACTIONEEL

ONTREGELD

Wat raakte de afgelopen maanden niet ontregeld? COVID-19 bleek bij machte mensen tot stervens toe benauwd te maken, menselijke nabijheid verdacht te maken, samenlevingen te ontwrichten en economieën onderuit te halen. Het geplande kon niet doorgaan en voor bijna alles moesten nieuwe handelwijzen en vormen worden bedacht.

Ook het kerkzijn moest zich opnieuw uitvinden. Het ontregelde kerkleven had daar, naast creativiteit, veel nieuwe regels voor nodig. In dit nummer van *De Oud-Katholiek* delen enkelen uit onze kerk en onze columnist hun ervaringen en reflecties over de coronatijd. We ontmoeten de aartsbisschop, die veel langer dan gedacht 'elect' achter zijn naam heeft staan: hoeervaart Bernd Wallet zijn ontregelde start in crisistijd? Mattijs Ploeger reflecteert op het digitaal vieren van de eucharistie en Marco Derks beschrijft hoe hij liturgisch van de leg raakte in een vermeend intelligente lockdown.

Ook zonder corona raken levens ontregeld. Hoogleraar Christa Anbeek vertelt over nieuwe levensperspectieven die in contrastervaringen aan het licht kunnen komen. Humor weet op een positieve manier te ontregelen: Richard Vroom ontdekt de lach in evangelie, preek en onderzoek. Wij hopen dat u dit alles met plezier zult lezen en bekijken en ook de servicepagina en achterzijde niet zult overslaan.

Mogelijk bespeurde u ook ontregeling in het uitkomen van dit blad. Zes nummers maken als onderbezette redactie zonder betaalde eindredacteur bleek teveel gevraagd. Maar er is nog een andere reden. Om qua communicatie binnen en buiten de kerk bij de tijd te blijven, is de website van onze kerk (oudkatholiek.nl) vernieuwd. Deze kan op termijn een deel van de functie van *De Oud-Katholiek* overnemen, terwijl het magazine in gedrukte vorm een eigen waarde kan hebben en houden. Door minder uit te komen maken we financieel ruimte voor een communicatiemedewerker en kunnen we onze tijd en creativiteit gebruiken om als redactie mee te denken over een nieuw beleid. Het volgende nummer ontvangt u in december. *Deo – of Corona – volente*.

Met de vernieuwing van de website kreeg onze kerk ook een nieuw logo. Dit nieuwe logo is ontworpen door Marijke Kamsma. Onze vormgeefster, Jet Frenken, heeft dat logo verwerkt en het ontwerp van *De Oud-Katholiek* erop afgestemd. We hopen dat u er net zo vrolijk van wordt als wij!

DE REDACTIE

Optimisme

De kamer naast de voordeur van het studentenhuus waar ik lang geleden woonde, behoorde toe aan een oudere dame. Zij hield als conciërge de boel goed in de gaten. Toen mijn buurvrouw eens tijdelijk een stoel in de hal had gezet – omdat ze aan het schilderen was – vond ze er de volgende ochtend een briefje op: 'Verboden meubels te plaatsen.' Waar zij vervolgens onder schreef: 'Verboden briefjes op te plakken.'

Orde en vrijheid, ze knallen soms hard op elkaar. Terwijl ze elkaar zo hard nodig hebben. Orde zonder vrijheid wordt de tirannie van 'big brother'. Vrijheid zonder orde wordt de anarchie van het recht van de sterkste. Ja, en als orde en vrijheid zich niet wrijven aan elkaar, dan is er stagnatie. Thuis in je onderlinge relaties, in de samenleving, in de kerk. En wrijving genoeg de laatste tijd, en ergernis en geklaag.

Ik hoorde dat de paus onlangs in een preek zei dat het voor christenen zinloos is, zelfs slaapverwekkend, om onze tijd te verspillen aan klagen over de wereld, over de samenleving, over alles wat niet goed is, want klagen verandert niets. 'Verboden te klagen' schijnt op de deur van zijn spreekkamer te staan, want dat is slachtoffergedrag en het ondermijnt de humor en het vermogen problemen aan te pakken.

Klagen is natuurlijk van alle tijden. Het pas bevrijde volk in de woestijn kon er ook wat van. Waren ze eindelijk vrij, klaagden ze dat ze zich niet veilig voelden. Dus kwam er weer orde, toen Mozes de Tien Gebooden uit den hoge ontving. Wat velen – zeker in meer recente tijden – doet klagen dat kerk en geloof vrijheid en ontplooiing in de weg staan. Terwijl het toch begon met: 'Ik ben de God die je uit het land van angst en chaos (Egypte) bevrijd heb.' In den beginne was de vrijheid, en vandaaruit scheppen we orde.

Die roeping geldt juist nu, om opnieuw een dynamisch evenwicht tussen orde en vrijheid te creëren. Thuis, in de samenleving, in de kerk. Niet naïef, wel optimistisch. En gedreven door verlangen naar nabijheid en solidariteit. Het zijn grote woorden, maar voor minder wil ik eigenlijk niet gaan. Om met twee christelijke politici te spreken: 'Yes, we can!' en 'Wir schaffen das!'

FRANS BOSSINK

BEVINDELIJK EN BLIJMOEDIG

In gesprek met Bernd Wallet

Vijftien februari van dit jaar werd hij gekozen. Maar wat voor Bernd Wallet, de nieuwe aartsbisschop van Utrecht, een periode van kennis-making en planning had moeten worden werd door de coronapandemie ineens een tijd van regelrecht crisismanagement. Hoewel je in een tijd als deze niets meer zeker weet, lijkt er nu toch weer enige hoop aan de horizon te gloren, en lijkt het moment voor plannen en ideeën daar te zijn. Een 'bevindelijke en blijmoedige' Oud-Katholieke Kerk van Nederland gaat verder met een nieuwe aartsbisschop.

JURY SMIT EN ROBERT FREDE

Je kunt je afvragen of ooit een bisschop in onze kerk zo'n onwerkelijk begin van zijn ambtsperiode zal hebben meegemaakt. Wallet: "Na mijn verkiezing op 15 februari was mijn agenda eerst van de ene op de andere dag tot het eind van dit jaar ingevuld met allerhande vieringen, kennismakingen, ontmoetingen. Een maand later moesten collega Dick Schoon en ik besluiten alle kerken op slot te doen. Mijn pas nog zo volledig ingevulde agenda was ineens weer grotendeels leeg. Hij liep opnieuw vol met crisismanagement, livestreams. Er kwamen heel veel vragen op ons af. Wat doe je als je niet meer samen naar de kerk kunt? Hoe bereik je elkaar, ook nu, als parochianen? Veel pastoors hebben hier snel in hun parochie goede manieren voor gevonden. Iedereen deed zijn of haar best, en ik heb het gevoel dat dat goed is gegaan. Op de streamingdiensten kregen we veel reacties. Het is de eerste keer een vreemd gevoel om voor een lege kerk te preken, maar als je weet dat er 400 of meer mensen kijken, die elkaar ook online vrede wensen en zo echt op elkaar en op het gebed betrokken zijn, dan weet je dat je mensen bereikt. Wat ik ook fijn vond om te merken was dat mensen elkaar via deze diensten over de grenzen van parochies en staties heen hebben gevonden. Je voelde een 'landelijke gemeente' ontstaan. Het zal zeker iets in beweging hebben gezet wat bij ons blijft. We hebben in dat licht ook gewerkt aan de nieuwe website. Maar streaming is en

blijft een noodvoorziening. We willen ons christen zijn lijfelijk beleven, bij elkaar, analoog, van mens tot mens. En dat kan nu gelukkig weer een beetje."

We praten eind juni met Bernd Wallet in de pastorie van de Gertrudiskathedraal in Utrecht. Nederland gaat voorzichtig open. Het lijkt ook een tijd voor reflectie. Was hij 'ontregeld' door wat gebeurde? Wallet: "Gelukkig niet. Natuurlijk, we zaten plotseling in een onzichtbare natuurramp, en die kwam heel dichtbij, voor iedereen. Maar op zo'n moment komt er naast verdriet ook veel adrenaline los. Je krijgt energie. En de samenwerking met collega Dick Schoon en het collegiaal bestuur ging erg goed."

WAAR STAAN WE NU? Nu, we spreken nog steeds eind juni, lijkt ook het moment gekomen om je af te vragen waar de Oud-Katholieke Kerk van Nederland staat. Wie zijn we? Is dit een moeilijk moment voor ons? Wallet: "Onze kerk is in al haar eenvoud toch een levendige christelijke gemeenschap, die de mooiste dingen van het kerkelijk landschap in zich verenigt. We zijn 'bevindelijk'. Ik heb dat woord meegekregen uit mijn protestante jeugd, het staat voor een diepgaand persoonlijk geloof en de bijbehorende spiritualiteit. Maar we zijn ook 'blijmoedig', een woord dat weer meer uit de katholieke cultuur komt. Ik zie met plezier hoe een klassieke kerk met eigentijdse verhoudingen zo een

Zegening van voertuigen en hun gebruikers op het Domplein in Utrecht (foto: Werend Griffioen)

bron van vreugde kan zijn voor mensen. En die vreugde is zo belangrijk: ze geeft een goede sfeer, en dus een goede basis in je leven. Ze komt voort uit God. We hoeven ons als kerk dan ook nergens voor te schamen. Natuurlijk, er gingen ook dingen fout, en daar zijn we eerlijk in. Die eerlijkheid is heel belangrijk. Zonder eerlijkheid ga je struikelen.”

UITDAGINGEN? Misschien is nu ook de tijd om te kijken naar de ‘uitdagingen’ waar de Oud-Katholieke Kerk van Nederland voor staat. Want die zijn er zeker: “We staan mid-

We willen ons christenzijn lijfelijk, analoog beleven.

den tussen alle kerken en onze openheid naar alle kanten houdt ons gezond. In welke contacten kunnen we meer investeren? Ik heb jaren in Engeland gewerkt en het ligt voor de hand op verschillende niveaus verder te werken aan onze relatie met de anglicaanse kerken. In Utrecht hebben we gepioneerd met de protes-

tantse gemeente. Daar liggen ook nog kansen. De uitkomsten van de dialooggesprekken met Rome zijn nog niet voldoende ontvangen en besproken. Er zijn nog allerlei oecumenische mogelijkheden.”

“De liturgie is ook een uitdaging, ons hartsgeheim. Prachtige eeuwenoude gebaren en woorden kunnen ons dragen, maar het is ook hard nodig om samen na te denken over eigentijdse taal waarin wij God verstaan. Want onze liturgie werkt niet zomaar voor iedereen. Oude woorden die ons zijn aangereikt, kunnen

Voor mij hoeft niet alles in een grote mal.

soms vervreemden. Toch gaat het meer om de manier waarop we vieren en preken, dan om de taligheid zelf. Het gaat om de taal achter die woorden, om iets wat je hart raakt. Het gaat om integriteit en openheid naar de cultuur waar in we leven. Om de vreugde van het evangelie, die mensen aanvuurt om handen en voeten te geven aan de navolging van Christus.”

Waar hij tegen opziet? Wallet glimlacht. “De netwerkborrels. Ik vind ze wel leuk, maar er zit op dat gebied een soort natuurlijke bovengrens aan mijn energie. Gesprekken met mensen in een andere setting ervaar ik weer wel als erg inspirerend.”

Bernd Wallet is niet de eerste aartsbisschop van wie wijding even op zich laat wachten. Groot probleem was de anderhalve-meter-samenleving. Maar een maand na het interview en kort voor het ter perse gaan van dit nummer laat hij ons weten dat zijn wijding zal plaatsvinden op zaterdag 7 november in de Lebuïnuskerk in Deventer. “Wegens de gebruiksprotocollen in deze anderhalve-meter-samenleving kunnen helaas alleen genodigden aanwezig zijn, maar door de keuze voor de Lebuïnus zijn dat er wel veel meer dan in een van de kerken in de stad Utrecht mogelijk zou zijn geweest.” Op zondag 8 november staat zijn installatie in de Gertrudiskathedraal gepland. Maar vóór de wijding is er bestuurlijk al heel wat werk aan de winkel. “Joris Vercammen is bijna twintig jaar bisschop geweest en had in de loop van de tijd veel verantwoordelijkheden erbij gekregen. Het is dus logisch dat we deze nu wat aan het verdelen zijn. Het is nog niet zo dat ik nu al een compleet takenpakket heb. We

hebben bijvoorbeeld afgesproken dat collega Dick Schoon zich de komende jaren gaat richten op de Raad van Kerken in Nederland. Voor mij is het kennismaken met de parochies het belangrijkste, en daarnaast het werk voor de Unie van Utrecht. Als Nederlandse kerk voelen we geestelijk met zowel de kerken uit het oosten van Europa als die in Duitstalige landen mee, daardoor en door ons ‘vertaalwerk’ weten ook anderen ons weer te vinden. We zijn met veel kerken in dialoog geweest, op dit moment wacht de dialoog met de Mar Thoma Kerk in India op een afronding. Die kerk is erg missionair ingesteld. Daar kunnen wij veel van leren. Omdat wij een brugfunctie hebben, kunnen we ook in alle bescheidenheid een stem zijn die in internationale verhoudingen iets probeert te betekenen voor bijvoorbeeld LHBT-christenen, die in grote delen van de kerken niet worden geaccepteerd zoals ze zijn.”

VISIE Zijn visie in een notendop? “Wij willen een spiritueel sterke en vitale gemeenschap zijn, oecumenisch actief, waarin we inspirerende vieringen hebben, omzien naar elkaar en elkaar waarderen. Het gaat ons niet om de aantallen, we willen relevant zijn om onze boodschap, om onze uitstraling.” Hoe hij zijn leiderschap daarin ziet? “Het gaat er meer om de verkondiger van de verrijzenis te zijn dan een leider van een organisatie. Ik wil ons verhaal helder houden, de mensen meenemen, hun hart raken, het lichtje brandend houden, maar niet zelf in dat licht gaan staan. Daarbij geloof ik erg in de eigen kracht van de parochies, voor mij hoeft niet alles in een grote mal. Maar bovenal wil ik delen in wat ons is toevertrouwd.” Is hij hoopvol? “Ja. Wat is er mooier dan een goede parochie, een plek waar allen bij elkaar kunnen zijn met alle verschillen die er tussen mensen bestaan? Zo’n gemeenschap kan echt iets betekenen, voor de mensen die erbij horen en voor een

Diakenwijding op 2 juli 2006 in York Minster (Bernd staat rechtsachter de aartsbisschop van York, Dr John Sentamu, die hem wijdde) (foto: Martin Sheppard/Diocese of York)

Een klassieke kerk met eigentijdse verhoudingen.

brede kring eromheen. Er wachten ons flinke uitdagingen. Maar ik verheug me op de ontmoetingen.”

We lopen naar buiten langs een rij met de portretten van zijn vele voorgangers: “Zo God het wil gaat het na mij ook weer door. Ik ben een optimist.” ●

CRISIS EN ONTREGELING?

Ervaringen en reflecties

Of hij nu voorbij is of niet, de coronacrisis stelt ons nog steeds prangende vragen. Hoe ga je om met zo'n ongekende situatie? Voelden mensen zich ontregeld? Zeven leden van de Oud-Katholieke Kerk van Nederland delen hun ervaringen rond de crisis.

JURY SMIT

Nog maar kort geleden, begin maart, overrompelde het coronavirus Nederland. De een voelde de onzekerheid, door isolement en het plotseling wegvallen van structuur en regelmaat. De ander ervoer juist een toename van regels en regeltjes. Hoe dan ook bleek dat wat niet geregeld kan worden onvermoed veel. Maar er was ook reflectie. Daarnaast bleek hoe sterk en sociaal mensen in zo'n situatie kunnen zijn.

CONTACT HOUDEN Dat was wat **Rick de Ronde** zocht in alle ontregeling. "Contact, zo liet God mij eerder zien bij het sterfbed van mijn moeder, is in moeilijke situaties een zegen, een geneesmiddel dat leven geeft." Tot begin maart leidde hij als gids toeristen van over de hele wereld rond in Nederland. Daarnaast is hij als lector en kosten in de Engelmunduskerk in IJmuiden actief met jongeren in diverse projecten. Zelf voelde hij de crisis terdege, maar het ging hem vooral om contact met anderen. "Met familie, vrienden en naasten moest dat nu op gepaste afstand. Maar ook toen zag ik, bijvoorbeeld in de commentaren bij de online kerkdiensten, hoe mensen verbonden waren en voor elkaar bleven bidden. Ook in onze parochie probeerden wij onderling contact te blijven houden. Zelf mocht ik, samen met een aantal andere parochianen en onze pastoor, na palmzondag palmtakjes bij mensen thuisbrengen, in een zakje aan hun voordeur. Ook brachten wij zo kaarsen, lentebloemen en chocola rond. Mensen die een

kaarsje wilden opsteken of een moment van stilte zochten, waren op zaterdagmiddagen welkom in onze kerk, natuurlijk met inachtneming van de coronamaatregelen. En dat waren er velen, ook van buiten onze kerk. Contact tussen de parochianen zelf bleef door de koffie-uurtjes op internet. Het was mooi om te zien."

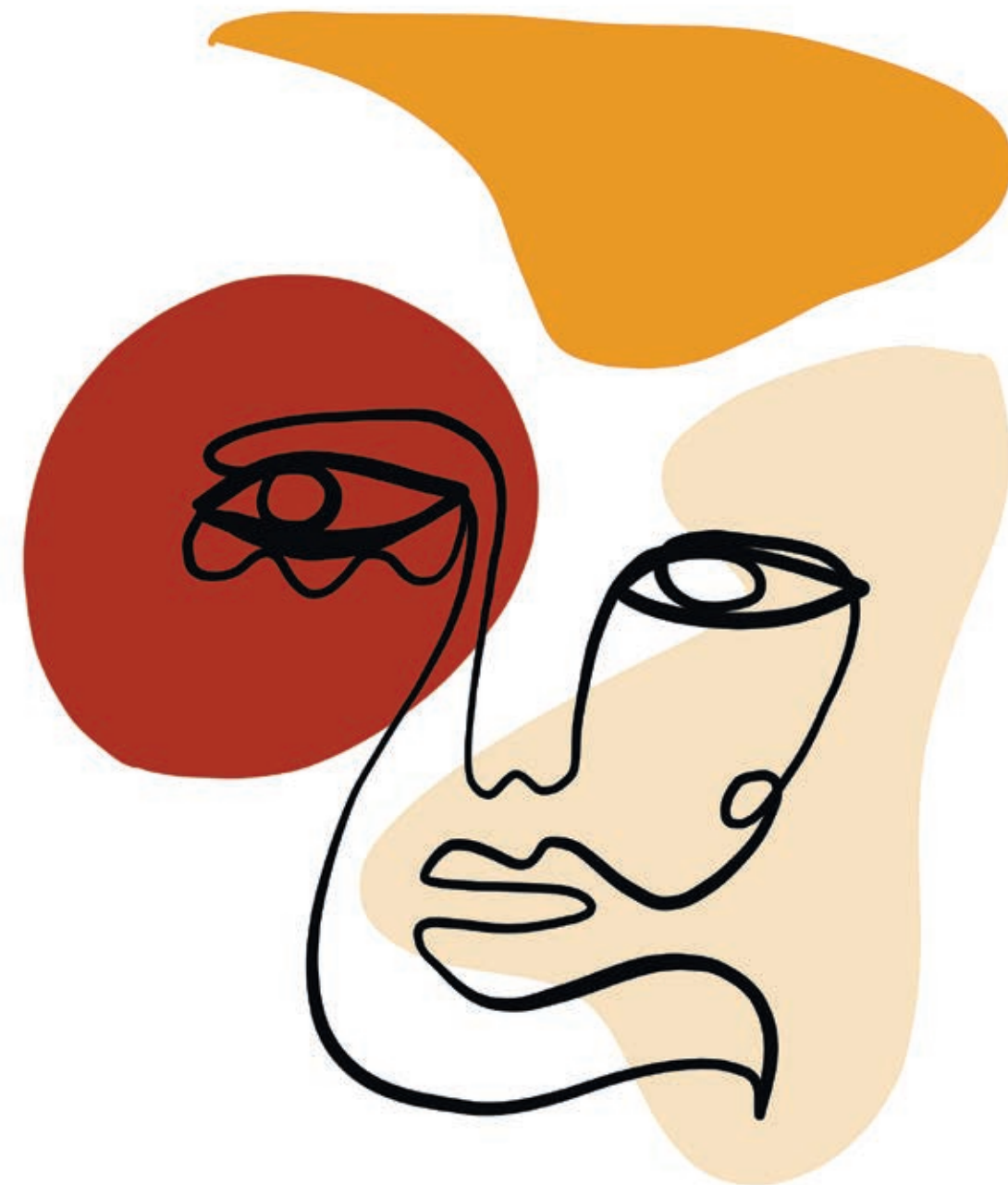
LERING TREKKEN **Bas Meisters**, lector en regelmatig voorganger in vieringen in zorginstellingen, voelde een "gapend gat" in zijn tijdbesteding. "Vóór corona ging een deel van mijn tijd op aan de voorbereiding. Ik keek welke lezingen we hadden, zocht een bijpassend thema, dacht na hoe ik dit kon vertalen naar de situatie van bewoners, koos liederen en voerde overleg via telefoon en mail. Als de viering eenmaal vaststond, ging ik nadenken over mijn overweging. Dit alles kwam abrupt tot stilstand." Ook miste hij zijn lezingen en YouTube-presentaties, bijvoorbeeld over films. "Voor mij persoonlijk betekende deze coronatijd vooral veel inleveren", zegt hij, "ook sociaal." Maar belangrijker dan dat vindt hij de lessen die we kunnen trekken uit het gebeurde. "Soms lijkt het of de natuur ons met deze crisis een lesje wil leren. Als corona ergens goed voor is, dan is het wel het milieu. Verlangen we werkelijk naar de 'goede oude tijd' van eindeloze files, het bovenmatig vliegen en het

overtourisme? Is de les van deze tijd niet dat dit allemaal héél wat minder kan en moet?"

DE KRACHT VAN MENSEN De kracht van mensen inspireerde **Joke Kolkman**, pastoor van de parochie Arnhem/Nijmegen en assisterend pastor in Utrecht, in een zware tijd. "Mensen houden het zo vol en hebben zelfs oog voor anderen. In telefoongesprekken hoorde ik: 'Ik red het wel, maar ik vind het zo erg voor ouders, voor mensen met jonge kinderen, voor mensen op een kleine flat en noem maar op.' Als mensen zo oog hebben voor elkaar, dan komt het wel goed."

Die kracht hielp in moeilijke weken waarin contact krijgen alleen al moeilijk bleek, vooral in Utrecht, waar ze op 1 januari begon. "Ik was juist toe aan een kennismakingsronde, toen het land op slot ging. Ik mailde, ik probeerde mensen te bellen. Maar bellen met een onbekende is van twee kanten ongemakkelijk. Echt contact heeft tijd en nabijheid nodig. In Arnhem, daar werk ik al bijna acht jaar, ging dat contact wat makkelijker. Maar ook daar miste ik het samen optrekken. Zo kreeg de periode vanaf halverwege de vasten tot en met Pinksteren voor mij minder reliëf."

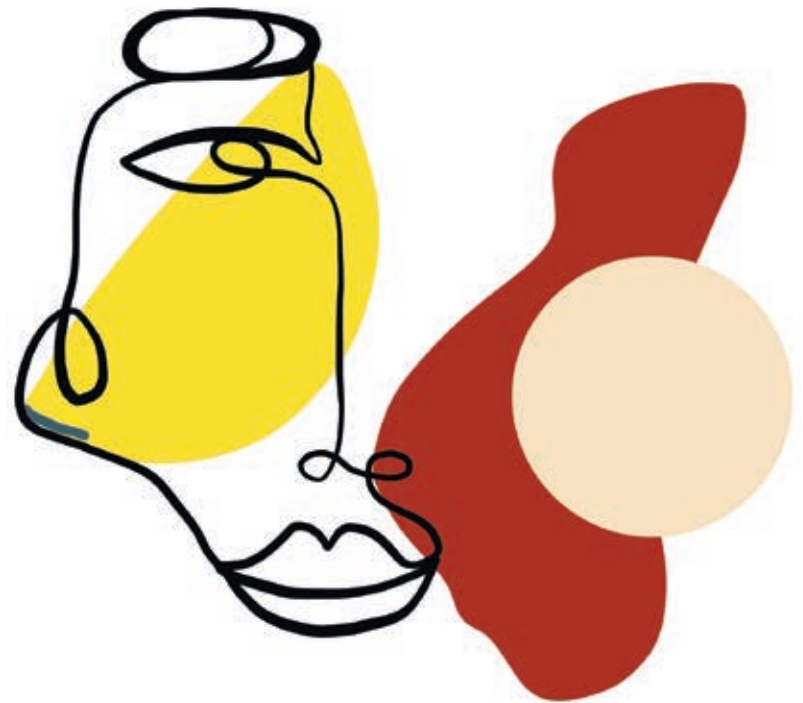
Voor haar speelde de onzekerheid van de situatie veel mensen parten. "Ik hoorde vaak: 'Als ik maar wist hoe lang het nog zou duren... dan zou ik het wel volhouden. Als ik maar weet wanneer ik mijn geliefden weer in de armen

kan sluiten, dan kan ik naar die dag toeleven.’” Een telefoontje met een journaliste van *De Gelderlander* tekent misschien wel haar opluchting van nu: “Gaat u volgende zondag weer kerkdiensten houden? Welke maatregelen hebt u genomen? Hebt u er zin in om weer samen te komen in de kerk?” Om de laatste vraag schoot ik in de lach. ‘Natuurlijk heb ik zin. Als dat niet zo was, had ik het verkeerde vak gekozen!’ De journaliste moest er ook om lachen.”

NIEUWE REGELS DIE PIJN DOEN Ontregeld? **Adrie Paasen**, gepensioneerd docent, ont kent dit stellig. “Voor mij verlopen de dagen thuis volgens een vast patroon. De coronacrisis heeft dat alleen maar versterkt. Reizen, museumbezoek, kerkgang, bezoeken aan en van vrienden, vrijwilligerswerk, kortom alles wat afwisseling in mijn bestaan bracht, viel weg. Mijn leven in coronatijd was geregelder dan ervoor. Dat gold ook buitenshuis, waar je je aan allerlei regels moest houden: afstand bewaren, eenrichtingverkeer in supermarkten en ga zo maar door. We hebben een stuk vrijheid ingeleverd.”

En meer dan dat. Regels kunnen ongenadig knellen als je nagaat hoe kwetsbare ouderen de crisis moesten zien door te komen. En daar heeft Paasen een uitgesproken mening over: “In zijn televisietoespraak van 16 maart zei premier Rutte dat vooral ouderen en mensen met een zwakke gezondheid beschermd zouden moeten worden. Wat hebben we daarvan gemerkt, afgezien van het in het bijzonder aan ouderen gerichte advies om thuis te blijven? In het begin van de coronacrisis was er sprake van een mogelijke leeftijdsgrens van zeventig jaar voor opname op de IC. Die leeftijdsgrens kwam er niet, althans niet officieel, maar ik heb de indruk dat het er in de praktijk toch op neerkwam. Argument was dat ouderen een IC-behandeling niet aan kunnen en dus beter thuis behandeld zouden kunnen worden. Artsen moesten bij voorbaat in gesprek gaan met kwetsbare bejaarden over

hun wensen. Dat klinkt heel mooi, maar ik vrees dat ouderen in de praktijk nauwelijks een keuze hebben gehad. De man van een vriendin van me is onlangs overleden, vermoedelijk aan corona. Hem is helemaal geen keuze voorgelegd; hij is in feite aan zijn lot overgelaten. Hij is niet getest en zijn vrouw evenmin. Van bescherming van ouderen in verpleeghuizen en thuiswonende kwetsbare ouderen, is nauwelijks sprake geweest. Bij de toedeling van testen en beschermingsmiddelen stonden hun zorgverleners en mantelzorgers helemaal achteraan in de rij. Toen het tot de politiek doordrong dat in verpleeghuizen het aantal doden en besmettingen door corona fors toenam, was de oplossing een bezoekverbod, dat veel leed veroorzaakt heeft bij patiënten en hun naasten. Kortom, veel ouderen zijn niet beschermd, maar verwaarloosd.”

MOOIE ERVARINGEN IN ONTREGELING **Robin Voorn**, pastoor in Delft, miste juist de regelmaat die Paasen benoemt: “Het ene

moment ben je nog volop aan het werk, het volgende moment zorgt een micro-organisme ervoor dat je geen idee hebt wat je met je tijd moet. Dankzij alle maatregelen kon je geen lessen meer geven op school, geen vieringen voorbereiden of preken schrijven, geen huisbezoeken, geen kringen, geen... vul maar in.” Toch gebeurden er ook bijzondere dingen, bijvoorbeeld “een gesprek met een leerling over thuis en familie, waar je anders geen tijd voor hebt.” Inspirerend was ook de gang van zaken rond het heengaan van een buurtbewoner op het Bagijnhof. “Hoewel de man ziek was, overleed hij toch onverwacht. Met de burens in het appartementencomplex had hij de afspraak dat zijn deur altijd open was, zodat ze in voorkomende gevallen hulp konden bieden. Een mooi voorbeeldje van sociale controle en burenzorg. Maar daardoor moesten wel de politie en de schouwarts komen. Toen ik een aantal burens en vrienden van de man al langere tijd buiten zag staan, ben ik gaan vragen wat er

Laten we ons meeslepen door de angst voor het verlies van grip op ons leven?

gebeurd was. Iedereen wachtte nog op de politie, dus besloot ik koffie voor ze te maken. Ik bleef een beetje in de buurt hangen en langzamerhand kwamen de verhalen los. Toen er in plaats van koffie wijn op tafel kwam, werd dat nog sterker. Later die avond, toen politie en schouwarts vertrokken waren, kreeg ik via WhatsApp het verzoek de burens te vragen of ze buiten wilden gaan staan, terwijl onze buurtman in een lijkauto naar het mortuarium werd gebracht. De stamgasten van zijn vaste kroeg kregen eenzelfde verzoek. Staan er ineens vijftig mensen buiten om geïmproviseerd

een laatste groet te brengen aan hun buurman en medestamgast. Samen met de uitvaartondernemer liep ik voor de auto uit, hij strak in het zwart, ik in spijkerbroek, cowboylaarzen, een hoodie en een parse stola. Met applaus namen de aanwezigen afscheid. Ze waren met veel meer dan er een paar dagen later bij de uitvaart mochten zijn. Zo kunnen we ook kerk zijn, met een simpel gebaar er zijn op de momenten die het leven brengt.”

ONZEKERHEID? Voor Joke Kolkman maakte de onzekerheid het mensen moeilijk de moed erin te houden. Haar collega pastoor **Age Kramer** ziet die onzekerheid anders. Hij vertelt hoe econome Barbara Baarsma vreest dat mensen zich, bang als ze zijn voor het virus en een komende recessie, zullen laten meeslepen door de angst voor het verlies van grip op hun leven. Maar in Afrika zag hij hoe je kunt omgaan met die onzekerheid. “Dat levensgevoel is daar veel gewoner dan bij ons. Tijdens een bijeenkomst in Zuid-Afrika in 2019 hoorde ik dat elke deelnemer wel een naaste aan geweld had verloren. Daar bellen ze elkaar op om te vertellen langs welke route op weg naar de kerk er die dag geschoten wordt. Op deze manier gaan mensen daar om met de ongripbaarheid van het bestaan. Bidden om een veilige thuiskomst krijgt daar echt een andere lading.” Helpt het dan tegen die fundamentele onzekerheid om, zoals Baarsma wil volgens Kramer, een deel van de pensioengelden nu al te besteden aan bijscholing? Kramer: “Veel mensen profiteren niet zomaar van training of scholing. Je moet eerst geloven dat je dat kunt, dat het zin heeft, dat je daarmee je lot een nieuwe wending kunt geven. Beleidsmakers en subsidiegevers laten dat fundamentele stuk meestal weg uit hun plannen.”

Gastlid **Jaap Terpstra** ging vanwege zijn ‘vitale beroep’ nog wel naar zijn werk, zij het niet meer dagelijks. “Zo kon ik tot rust komen,

Veel ouderen zijn door de overheid niet beschermd, maar verwaarloosd.

me ontspannen, om me heen kijken.” Hij was blij met het initiatief van vier pastoors om gebedengebeden te livestreamen via Facebook en YouTube. “Ik kende deze gebeden al van mijn kloosterbezoeken. Die vaste en vertrouwde patronen in een bepaald dagritme, dat spreekt me erg aan. Mooi is ook dat je samen bidt met meerdere mensen. Dat alles geeft innerlijke rust, zo kan ik emotionele momenten beter ‘een plekje geven’. Ik had het gevoel in een ‘digitaal klooster’ te zitten, verbonden te zijn met anderen en ondanks een gevoel van machteloosheid toch een bijdrage te kunnen leveren. Eigen toevoegingen van de pastoors met actuele onderwerpen maakten de gebeden alleen maar krachtiger. Ik probeerde dan ook mijn dagritme aan te passen en alles te volgen. Soms liet ik in de tuin mijn gereedschap vallen om voor het middaggebed naar de computer te snellen.” Hij betreurt het dat het geheel met Pinksteren ging stoppen: “Mijn vrouw Joanna en ik vonden het erg jammer en ik denk velen met ons. Ook al begrijp ik dat het belastend was voor de verschillende pastoors, toch hoop ik op een doorstart. Uitzendingen vanuit één locatie, soms met een pastoor, soms met weer leken/vrijwilligers? Hoe vaak per dag? Studenten van het Oud-Katholiek Seminarie als voorgangers? Of aansluiten bij andere initiatieven in den lande? Hoe dan ook willen wij ons graag hiervoor inzetten, samen met anderen.” ●

DRACAENA OF BUXUS?

Liturgische kortsluitingen

Binnen katholieke liturgie weet je meestal aardig waar je aan toe bent: welk feest we vieren, welke kleur erbij past en wat we zoal gebruiken om te vieren, te gedenken en onszelf te laten raken. Zelfs als we in ons persoonlijke leven niet weten waar we aan toe zijn, biedt zij ons houvast. Maar toen brak de coronacrisis uit. Samenkomen kon niet meer. Samen zingen kon niet meer. Kortom, zelfs ons liturgische bestaan raakte ontregeld. Dat leidde bij mij tot nogal wat kortsluitingen, die ik tegelijkertijd verwarrend, vermakelijk en leerzaam vond.

MARCO DERKS

PALMTAKJES Op Palmzondag ging aartsbischop-elect Bernd Wallet voor in een eucharistieviering in de Amersfoortse parochiekerk, die via livestream op YouTube werd uitgezonden. Ik zat thuis klaar op de bank. Net als ieder jaar begon ook nu de viering met de wijding van palmtakken en daarna een processie. Ik wilde meevieren, maar zoals zovelen die vanuit huis meevierden, had ik geen palmtak. De bisschop was zich daarvan bewust. Misschien kun je nog even gauw naar buiten rennen en een tak van een boom rukken, opperde hij. Nu staan er in mijn straat de nodige eikenbomen, maar daarin zijn de rupsen hun eigen processie gestart, waar ik me liever verre van houd. Gelukkig had de bisschop nog een andere suggestie: een kamerplant. Dus rukte ik een blad van mijn dracaena en vervolgde de viering. Met een zielige groenstrook in mijn hand onthaalde ik koning Christus. Als mosterd na de maaltijd kreeg ik later die week via de post zowaar twee buxustakjes toegestuurd: een van mijn pastoor en een van mijn studentenpastor. Meerkeuzevraag (meerdere antwoorden mogelijk): Welk takje moet ik nu achter mijn crucifix steken? A. Het buxustakje van mijn pastoor, B. Het buxustakje van mijn studentenpastor, C. Het blad van mijn drakenplant.

Dit moet een strikvraag zijn, dacht ik bij mezelf, ook al had ik de vraag zelf bedacht. Antwoord C zal wel fout zijn, want ik weet niet beter dan dat er buxustakjes worden gebruikt. (Niet dat die ook maar enige gelijkenis vertonen met palmtakken uit Jeruzalem, maar dat terzijde.) De cruciale vraag was nu echter: hadden mijn pastoor en mijn studentenpastor deze buxustakjes wel gewijd? Dat stond niet op het kaartje dat ze erbij gedaan hadden. Hoe weet ik dan of deze buxustakjes een magische kracht hebben? Hè, wat een bijgelovigheid weer! Als een priester een takje of een ander voorwerp wijdt – met water, wierook en woorden – dan krijgt dat natuurlijk geen magische kracht. Gewijde voorwerpen krijgen een bijzondere betekenis in de liturgie. Zou de bisschop, toen hij in Amersfoort enkele palmtakjes wijdde, via livestream ook mijn armetierige drankenplantentakje heb-

ben gewijd? Ik houd hem ertoe in staat. Tweeslachtig als ik ben heb ik alle takjes maar achter mijn crucifix gestoken.

HALLELUJA! Enkele dagen later: Stille Zaterdag. Dat wordt wel wat, dacht ik. Als single in een intelligente lockdown was ik het praten sowieso al verleerd. Zo hoopte ik op een magisch moment in een serene stilte. Nu wil het geval dat mijn benedenburen een voorgangersechtpaar van een Pinkstergemeente zijn. Alleraardigste mensen, hoor. Ze hadden een week daarvoor al een attent briefje door mijn brievenbus gedaan. Daarop hadden ze uitgelegd dat ze in hun huis hun vieringen zouden opnemen: hopelijk zou ik daar niet teveel last van ondervinden. Naïef als ik ben dacht ik dat het allemaal wel zou meevallen. Totdat ze op Stille Zaterdag zo rond het middaguur hun eeuwigdurende Hallelujazang aanhieven. Stelletje liturgische barbaren!

PAASKAARS Inmiddels was ik zodanig van mijn à propos, dat ik besloot maar wat op Facebook rond te gaan hangen. Alsof dingen niet nog erger konden worden kwam ik daar een foto van een oud-katholiek pastoor tegen die – het was omstreeks het middaguur – zijn paaskaars alvast gewijd had. Hij wenste ons allen een Zalig Pasen. Onze Lieve Heer draaide zich om in zijn graf. De paaswake vanuit Amersfoort was magisch. Mijn kamer was donker. Ik had kaarsjes aangestoken bij Maria en in de vensterbank. Gordijnen bijna in de hens – magisch! Deze nacht was anders dan alle vorige paasnachten. Behalve dat ik na de viering aan de wijn ben gegaan en op paasochtend met koppijn wakker werd. U ziet het: bij sommige mensen voltrekt spirituele groei zich héél langzaam.

PASEN EN PINKSTEREN De spreekwoordelijke kans dat Pasen en Pinksteren op één dag vallen is nul. Nu is Pinksteren het einde van de Paastijd, dus dat komt eigenlijk toch best aardig in de buurt. Maar toen we op 21 juni in 's-Gravenhage voor het eerst weer samenkwamen om eucharistie te vieren, wijdde de pastoor de paaskaars. Zo was het even Pasen op de derde zondag na Pinksteren. Ruim drie maanden was ik met enige regelmaat geestelijk ter communie gegaan, terwijl ik naar een beeldscherm keek. Met geestelijke communie had ik tot dan toe nog geen ervaring gehad. Maar het raakte mij intens. “Zie, ik sta aan de deur en ik klop, zegt de Heer, bij wie mijn stem hoort en de deur opent, zal ik binnenkomen en ik zal maaltijd met hen houden en zij met mij.” Dat komt wel binnen als je in geen weken iemand over de vloer gehad hebt. Jezus die bij mij aan tafel aanschuift en met mij eet en spreekt. Iedere keer weer was ik ontroerd. Uitstel van verlangen kan het verlangen doen groeien. Zo had ik ernaar verlangd weer ter kerke te kunnen gaan en het lichaam van Christus te ontvangen met al mijn zintuigen. Nu was die dag eindelijk gekomen en ik was misdienaar. Eerst reikte de pastoor de communie uit aan alle andere aanwezigen. Daarna legde hij twee mensen de handen op. Terug bij het altaar ontsmette hij uit pastorale voorzorg eerst weer zijn handen. Maar hij was nogal scheutig met de desinfectiegel. Direct daarna reikte hij ook mij de communie uit. Ik kan u zeggen: het lichaam van Christus proefde als nooit tevoren. Maar ik heb het geslikt. Dit bittere brood. Deze bittere pil. Dit medicijn tegen zonde, zinloosheid en eenzaamheid. ●

Marco Derks is theoloog, lector en parochiaan in Den Haag en student aan het Oud-Katholiek Seminarie.

LOKAAL EN LICHAMELIJK CHRISTUS ONTMOETEN

Over sacramenten in tijden van *e-Eucharist*

Is een onlinekerkdienst een ‘echte’ eucharistieviering? Wat leren we door de coronacrisis over de sacramenten? In dit artikel bespreekt Mattijs Ploeger de positieve kanten van de online-diensten. Tegelijk maakt hij duidelijk wat we als onlinekerkgangers missen: de lokale en lichamelijke ontmoeting met Christus en elkaar.

MATTIJS PLOEGER

Wanneer ik mij als theoloog bezighoud met liturgische thema's rond de coronacrisis, vraagt dit allereerst om bescheidenheid. Liturgische vragen zijn van beperkt belang naast de grote medische en economische problemen, waar mensen persoonlijk en wij als samenleving mee te maken hebben. Toch mag gerust worden gezegd dat ook de kerkgemeenschap getroffen is door de coronacrisis, omdat het hart van ons kerkelijk leven – de viering van de liturgie – aan sterke beperkingen onderhevig was en is. Voor een kerk die sacramenteel denkt en leeft, en volgens velen een specifiek liturgisch accent heeft, is het beslist ingrijpend dat we maandenlang niet fysiek aan de eredienst konden deelnemen, de communie niet konden ontvangen en ook nu nog slechts beperkt de lofzang kunnen (mee)zingen.

DE WAARDE VAN ONLINE DIENSTEN Toch ging het liturgische leven van de Oud-Katholieke Kerk door – via de onlinekerkdiensten vanuit Amersfoort. Deze diensten hebben in elk geval drie dingen mogelijk gemaakt. Ten eerste konden we meeleven met het kerkelijk jaar. We hebben geen van de zondagen en andere belangrijke dagen in Veertigdagentijd en Paastijd hoeven missen. De Schriftlezingen, de liturgische gebeden, de goed gekozen gezangen – we konden het kerkelijk jaar intensief blijven vieren. Ten tweede werd de gemeenschap in stand gehouden. De live-chat tijdens de onlinediensten maakte dat op ontroerende wijze duidelijk. We zagen elkaars namen (voordeel van een kleine kerk: velen kennen ook mensen uit andere parochies), we schreven elkaar wat we anders zouden hebben gezegd: een gezegende dienst, vrede zij met je, een goede zondag! En als alles weer écht normaal is, zullen de bisschoppen en priesters het nog gaan missen, dat tussen preek en credo niet meer enthousiast wordt geroepen: wat een preek! Onze deelname was online en digitaal, maar daarmee niet minder echt of oprecht. Ten derde konden we de eucharistieviering bijwonen.

Over dat derde punt wil ik het hebben in dit artikel. Wat hebben we in die maanden eigenlijk gedaan, toen we online de eucharistie meevierden of tenminste bijwoonden? Valt er theologisch iets te zeggen over *e-Eucharist* (elektronische eucharistie)? In protestantse kring

is door sommigen gesuggereerd dat je thuis brood en wijn zou kunnen nemen terwijl je naar de onlinedienst zit te kijken. Andere protestanten spraken dat tegen en zeiden dat het sacrament afhankelijk is van gemeenschappelijkheid en fysieke aanwezigheid. In katholieke kring hebben sommigen bezwaar gemaakt tegen de ‘privémissen’ die online zouden worden opgedragen: die vorm zou indruisen tegen de hedendaagse opvatting van de eucharistie

als gemeenschappelijke viering en maaltijd. Andere katholieken spraken dat tegen en zeiden dat een onlinedienst met enkele personen (zoals bij ons in Amersfoort) geen privémissie is, en al helemaal niet wanneer online een hele gemeenschap meeviert.

WEL OF NIET FYSIEK TER COMMUNIE GAAN

Wanneer iemand bij de onlinediensten een intense verbondenheid heeft ervaren met

Christus en de kerkgemeenschap, is het niet mijn taak als theoloog om te beweren dat die ervaring op een lager plan zou staan dan de fysieke, sacramentele communie. Wel meen ik dat die ervaring vanuit theologisch perspectief eerder te verklaren is vanuit de alomtegenwoordigheid van Christus dan vanuit het sacrament. Kijken naar de hostie tijdens het eucharistisch gebed, ‘geestelijke communie’ ervaren met Christus en met elkaar, dat zijn bekende

en mooie ervaringen. Immers, ongeveer een heel millennium – vanaf de middeleeuwen tot in de twintigste eeuw – was dat de manier waarop de meeste gelovigen de eucharistie meemaakten. Fysiek, sacramenteel ter communie gaan deed men maar heel af en toe.

Toch hebben we niet voor niets herontdekt dat fysiek, sacramenteel ter communie gaan eigenlijk bij de viering van de eucharistie hoort. Eucharistisch gebed en communie zijn de twee belangrijkste elementen van het eucharistische gedeelte van de dienst. In deze coronatijd is gebleken dat twee aspecten onmisbaar zijn voor de communie en voor de sacramenten in het algemeen: het lokale en het lichamelijke.

LOKAAL De oud-katholieke kerk en theologie hebben ervaring met nadenken over het belang van het lokale. De ‘lokale kerk’ (bisdom of landelijke kerk) is het uitgangspunt van ons kerkelijk denken. Dus ons uitgangspunt is niet de ‘universele kerk’, hetzij opgevat als ‘onzichtbare’, geestelijke kerk (zoals sommige protestanten het zien), hetzij opgevat als uniform instituut onder leiding van Rome (zoals rooms-katholieken het officieel zien). Laat ik er meteen bij zeggen: de uitdaging voor ons is om de lokale kerk in gemeenschap te krijgen en te houden met de andere lokale kerken, wat niet eenvoudig is.

Het lokale heeft voor ons belang, omdat er geen ander leven (ook geen ander gelovig en kerkelijk leven) bestaat dan ons leven hier-en-nu. Wij leven in een bepaalde cultuur met een bepaalde manier van denken en aanvoelen. In andere culturen van Europa en van de wereld denkt en voelt men heel anders. Zou het ooit lukken, dat eigene van elkaar te respecteren en toch ‘communio’ (kerkelijke gemeenschap en verbondenheid) met elkaar te hebben? Het is een haast utopisch ideaal voor deze in zichzelf verdeelde wereld. En toch is het de droom van de oud-katholieke ecclesiologie. Daarom durven we

Het lokale en het lichamelijke zijn onmisbaar.

soms ook wat overmoedig beweren dat onze kerkelijke visie tegelijkertijd relevant is voor de wereld. Omdat we in naam van Christus geloven in ieders eigenheid én in gemeenschap. In de lokale werkelijkheid waarin wij leven, ontmoeten we Christus in de sacramenten. Waar christenen op één plaats bij elkaar komen en samen de lokale kerk vormen, voorgaan door de bisschop of diens plaatsvervangende priester, daar is kerk. Kerk betekent: de gemeenschap van Jezus Christus. En gemeenschap met Christus betekent: zó intens in hem opgenomen worden door doop en eucharistie, dat wij zijn lichaam op aarde heten (Paulus). Hij is 'in ons' en wij zijn 'in hem' (Johannes). Dat is zo concreet, dat werkt niet via 'denken aan' of kijken naar een scherm. Daarvoor moeten we fysiek op één plaats bij elkaar komen. Het is als met geliefden...

LICHAMELIJK En dat is meteen het tweede kenmerk van sacramenten: dat ze lichamen zijn, als bij geliefden. We hebben die lichamen wel wat geminimaliseerd. Met Christus verdrinken in het water van de dood en met Christus opstaan tot een nieuw leven is geworden tot een soort besprenkeling. Ook het bruiloftsmaal van het Lam is karig geworden. Maar toch: we worden lichamen aangeraakt door en namens Christus. Een plens water op je gezicht, een stevige hand op je hoofd, een geurige olie op je hoofd en handen. En het vaakst: een stukje brood en een slokje wijn, Christus in ons en wij in hem. Sacramentaliteit maakt precies het verschil tussen geloven met je brein en geloven met je lijf. Volgens de ka-

Als onze geest ophoudt te geloven, hebben we altijd ons lichaam nog.

tholieke variant van het christendom gaat het niet zonder ons lijf. Christus houdt van ons en wij houden van Christus, met huid en haar – zoals de katholieke en protestantse mystici altijd hebben bezongen. Daarom is het zo'n gemis om niet fysiek, sacramenteel ter communie te kunnen gaan. Als geliefden, die ver weg van elkaar zijn. Brieven schrijven – of tegenwoordig e-mails en appjes – is fijn en belangrijk. Maar zonder lichamen contact kunnen geliefden niet langer dan strikt noodzakelijk. De theoloog Chauvet gaat zo ver om te zeggen dat we altijd nog ons lichaam hebben, zelf als onze geest is opgehouden te geloven. Zelfs dan kunnen we nog onze hand uitstrekken om te ontvangen wat Christus ons geeft. Ontroerend om te beseffen dat dit onszelf kan betreffen, hetzij als we een periode doormaken waarin het geloof ons verlaten lijkt te hebben, hetzij wanneer onze geest door ziekte of ouderdom zozeer is verward, dat we alleen nog lichamen kunnen ontvangen: Gods levende Woord op de tong, Christus' geurige balsem op hoofd en handen. Corona leert ons dus niet opeens een 'nieuwe' theologie van de sacramenten. Maar corona maakt wel duidelijk, wat kerk en sacramenten ons geven: de lokale en fysieke ontmoeting met Christus en met elkaar. We worden ons er opnieuw van bewust wat we missen als dat wegvalt. En we verheugen ons, dat we er weer lokaal en fysiek aan kunnen deelnemen. Nu het zingen nog!

Mattijs Ploeger is rector van het Oud-Katholiek Seminarie aan de Universiteit Utrecht, waar hij systematische theologie en liturgie doceert.

NIEUW BOEK VAN MATTIJS PLOEGER

Geloof dat probeert te begrijpen: bijdragen tot een oud-katholieke theologische benadering, Merweboek Stichting Oud-Katholiek Seminarie, 2020.

“Een eigen oud-katholieke theologie bestaat niet en zoeken we niet. Wat er wél bestaat is een eigen oud-katholieke benadering: een hedendaagse manier van theologiseren vanuit een katholieke identiteit, in een oecumenische context en op basis van de Schrift en de vroege kerk. Wat dat concreet betekent laat Mattijs Ploeger zien aan de hand van de sacramenten, het ambt en Maria, voorafgegaan door glasheldere introducties. Van harte aanbevolen!” – Bernd Wallet

‘HET LEVEN ERVOOR EN ERNA’

Christa Anbeek over contrastervaringen en ervaringstheologie

‘Niemand kan onomkeerbare treurigheid in verwondering veranderen (...) Het is er allebei. De kunst is het nieuwe, onverwachte en onvermijdelijke te verwelkomen, in welke gedaante het dan ook tot je komt.’ Het is een van de aansprekende zinnen in het beste spirituele boek van 2019, ‘Voor Joseph en zijn broer’, van de remonstrantse hoogleraar Christa Anbeek. Over haar denken sprak ik Anbeek in een persoonlijk gesprek aan haar Utrechtse eettafel. Zij deelt in haar boeken haar eigen zoektocht en haar reflectie daarop en nodigt ook anderen uit dat te doen. In haar boeken ontwikkelt zij zo een andere benadering op theologie en op het omgaan met ontregeling en ‘contrastervaringen’.

MARIEKE RIDDER

Allereerst de vraag: wat versta je precies onder contrastervaringen, en wat betekent ontregeling in dit verband? “Een contrastervaring is ontregelend en openbrekend. Het zijn ervaringen die het vertrouwde bestaan dusdanig op zijn kop zetten, dat er geen terugkeer meer mogelijk is naar het vertrouwde. Je komt in een ander gebied terecht, dat in contrast staat tot het leven tot dan. Dat is ontregelend. Maar de ervaring is ook openbrekend: je komt in een nieuw gebied terecht waar je een weg moet zien te vinden. Te lang in ontregeling verkeren is niet goed voor een individu of organisatie of land. In mijn werk schrijf ik - deels autobiografisch en deels over anderen - over ernstige vormen van ontregeling, bijvoorbeeld over een vrouw die haar man en kinderen verloor door een ongeluk in de bergen. Ook in mijn eigen leven heb ik heftige dingen meegemaakt. Er zijn overigens ook positieve contrastervaringen, zoals de geboorte van een kind waarop je je verheugd hebt. Je leven voor en na de geboorte is compleet verschillend. Een heftige verliefdheid kan eveneens heel ontregelend zijn. Contrastervaringen

hoeven dus niet altijd met ellende gepaard te gaan. Mijn werk is gericht op transformatie van ontregeling, waarbij de eerste stap is de ontregeling onder ogen te zien.”

LOUTERT LIJDEN? Christa Anbeek schrijft over drie naaste familieleden die zij verloor aan zelfdoding, wat haar leven en keuzes stempelde. Haar partner verloor zij eveneens op vrij jonge leeftijd. De komst van kleinzoon Joseph blijkt een nieuwe, positieve contrastervaring. Joseph opent met zijn onbevangenheid haar de ogen voor de mogelijkheid ook zelf ‘spelend’ te zien wat mogelijk is na ervaringen van groot verlies. Dit klinkt mooi, maar is het niet te idealistisch? Eerder beschreef Anbeek hoezeer het haar woedend maakte als men beweerde dat ‘lijden loutert en iets oplevert.’ Hoe ziet zij dat nu? “Het kan gebeuren dat negatieve contrastervaringen, na verloop van tijd, veranderen. Mensen zeggen soms: ‘Ik zat er niet op te wachten, maar het heeft me toch ook dingen gebracht die ik niet had willen missen.’ Ik ben daar voorzichtig mee, want dat is niet altijd zo. Maar mensen merken dat contrastervaringen

er soms toe leiden dat aspecten, die al latent aanwezig waren in hun leven, opeens gaan oplichten.”

Ook bijvoorbeeld in de coronatijd kwamen mensen in een soort crisis terecht. Op een moment dat je gewone leven stilgelegd wordt, ga je nadenken over wat er echt toe doet. Wat van grote waarde is.”

HELPEN OF DELEN We hebben geleerd hoe belangrijk het is om mensen in hun verdriet nabij te zijn in plaats van antwoorden te geven. Hoe kun je mensen helpen open te gaan staan voor een ander perspectief, zonder hen te overvragen? Anbeek wil van deze focus op helpen af. “Het gaat er niet om dat je zegt: ik weet een weggetje door dit lijden heen”. Daarom ontwikkelde zij een spelvorm - overigens een heel serieus spel - waarin geen vaste begeleider is. “Alle deelnemers dienen hun eigen ontregeling in te brengen. De bedoeling is niet elkaar te helpen, maar met elkaar te delen. Dat vraagt heel wat en daarom is het vermoedelijk ook niet zo’n populair spel. Je moet bereid zijn stil te staan bij je eigen pijn en verwarring en bij die van de ander. Daardoor word je uit je eigen isolement gehaald. Het is een tocht met een onbekende afloop, vandaar de reismetaforen in het spel. De hoop is dat er gaandeweg verbinding zal ontstaan en dat er nieuwe perspectieven zichtbaar worden vanuit de chaos waar je in zit. Mijn filosofie is dat als het om echte ontregeling gaat, niemand de weg weet. Ook de geestelijk verzorger of priester of dominee niet, ook al heeft hij of zij veel ervaring en kennis van wijsheidstradities. Het is in de begeleiding iedere keer opnieuw een avontuur. In dit spel belooft je met elkaar mee te reizen en brengt ieder zijn of haar eigen verhaal in. Overigens: ik begrijp heel goed dat het in de geestelijke verzorging belangrijk is om patiënten niet te belasten met jouw eigen verhaal. Maar in de spelvorm die ik ontwikkelde ben je principieel allemaal gelijk.”

FUNDAMENTELE VRAGEN De zeven etappes van het dialoogspeel gaan over existentiële vragen, die door een contrastervaring worden opgeroepen. Wie ‘De berg van de ziel’ van Christa Anbeek gelezen heeft, herkent in de etappes de vragen die volgens haar ten grondslag liggen aan de belangrijkste thema’s uit de christelijke dogmatiek. De onderliggende fundamentele vragen zijn volgens haar universeel, slechts de antwoorden verschillen, afhankelijk van de levensbeschouwing en het persoonlijke perspectief. Zo is in de eerste etappe de vraag wat in de contrastervaring ‘van ultiem belang’ blijkt te zijn. Dit ‘onopgeefbaar waardevolle’ zouden sommige mensen ‘dragende grond’, of ‘God’ kunnen noemen, net zoals theoloog Paul Tillich dat bijvoorbeeld doet. De volgende etappes gaat over ‘geborgen zijn’ (denk aan de schepping), ‘menszijn’, ‘de kanteling’ (verzoening), ‘geïnspireerd zijn’ (pneumatologie), onderweg zijn (eschatologie) en ‘samen zijn’ (ecclesiologie). Het boeiende is dat voor iemand die afkomstig is uit een niet-christelijke achtergrond deze insteek niet op zal vallen of storen. Anbeek: “Het is niet voor niets dat men eeuwenlang over deze thema’s heeft nagedacht en dat er rituelen bij zijn gezocht. Ik heb gezocht naar de achterliggende vragen die mensen zouden kunnen stimuleren om zelf te verwoorden hoe hun levensbeschouwing of theologie is.”

REMONSTRANTS Christa Anbeek is een kenner van het boeddhisme en doceerde aan de Universiteit voor Humanistiek. Zij is remonstrants predikant en was werkzaam in de psychiatrie als geestelijk verzorger. Wat spreekt haar aan in het christelijk geloof, en in het bijzonder dat van de remonstranten, een kerkgenootschap dat qua omvang vergelijkbaar is met de Oud-Katholieke Kerk? “Wat mij aan de Remonstranten en de brede vrijzinnigheid aanspreekt, is dat ze niet confessioneel zijn. Er is niet één belijdenis, maar wat gezegd en geloofd wordt is wel geënt op het

evangelie en de Bijbelse traditie. Respect en verdraagzaamheid vinden wij de kernwaarden om gemeenschap te kunnen zijn. De Remonstranten vind ik ook aansprekend vanwege hun vier eeuwen oude traditie. Voorman Arminius werd door medegereformeerden veroordeeld om wat ik een pastorale bewogenheid rondom ontregeling noem. Hij kon niet geloven in de predestinatieleer, de gedachte dat God alles heeft voorbeschikt, inclusief het goddelijke oordeel, omdat velen van zijn familie aan de pest en in de Spaanse oorlog waren overleden. Zouden zij dan ook nog voorbestemd zijn voor het definitieve onheil? Hij vond dat ergens recht gedaan moest worden. Dat spreekt mij erg aan. Ik heb bij de humanisten gewerkt en er resoneren ook boeddhistische ideeën in mij. Ik geloof dat verschillende tradities door dezelfde rivier gevoed worden. Ik noem mijzelf een christen, ook al vinden sommigen mij eerder humanistisch: waar twee of drie open en kwetsbaar bij elkaar zijn, daar wordt het zoveel meer, dat mensen ooit hebben gezegd: hier is God in ons midden.”

ERVARING EN OPENBARING Veel theologen stellen dat alles begint bij God, bij zijn openbaring aan mensen. Er zijn mensen die zeggen diep geraakt te zijn door een bijzondere ervaring, die zij interpreteren als van God afkomstig te zijn. Jij steekt in bij menselijke ervaring. Staan ervaring en openbaring als begrippen volgens jou tegenover elkaar? “De ervaring zelf is niet genoeg. Het is de reflectie die betekenis geeft aan de ervaring. Ik heb de neiging bij de ervaringen te beginnen, maar nodig mensen voortdurend uit om erover te vertellen en hun ervaringen te verbinden met reflecties van anderen, zoals je die bijvoorbeeld kunt vinden in filosofie en literatuur. In zekere zin neem je dan iets van de ervaring af, maar tegelijkertijd wordt het meer. De ervaring zelf is geen openbaring, maar kan dit wel worden. In het boeddhisme zegt men dat wijsheid, dus reflectie, en meditatie, er-

varing, de twee vleugels zijn waarmee je kunt vliegen. Zo zou ik het willen zien.” In de oud-katholieke traditie is het ritueel belangrijk en beleven mensen daaraan veel, meer dan kan worden uitgelegd. Anbeek: “Als een ritueel goed is, als een ritueel klopt, creëert het opnieuw een ervaring. Dat kan in de kerk en daarbuiten, bijvoorbeeld waar mensen herdenken. Je zou kunnen zeggen dat ook mijn spel een soort ritueel is. Het kent rituele elementen, zoals een maaltijd aan het eind, die opnieuw een ervaring creëert.”

SAMEN SPELEN? Is haar spel ook geschikt voor leden van een kerkelijke gemeenschap die elkaar goed kennen, zoals oud-katholieken? “Bij de Remonstranten vindt het nog weinig ingang. Mogelijk vanwege de neiging op een intellectuele manier om te gaan met kwetsbaarheid, bijvoorbeeld via preken, kunst en literatuur, waar men bij jullie wellicht eerder een liturgische manier zoekt. Maar de belangrijkste reden is volgens mij dat men elkaar te goed kent om zich veilig genoeg te voelen om zoveel te delen. Voor dit spel zou het beter zijn wanneer je gedurende het traject een gemeenschap vormt, en daarna weer afscheid neemt. Misschien is het een goed idee om te komen tot een gemengde groep van bijvoorbeeld oud-katholieken, remonstranten en anderen?” ●

Verder lezen:

- Anbeek, C.W. & De Jong, A. (2013). *De berg van de ziel. Een persoonlijk essay over kwetsbaar leven*. Utrecht: Ten Have
- Anbeek, C.W. (2018). *Voor Joseph en zijn broer. Van overleven naar spelen en andere zaken van ultiem belang*. Utrecht: Ten Have
- Anbeek, C.W. (2019). *Tussen zon en maan. Dialoogspeel over ervaringen van chaos en schoonheid*. Utrecht: Ten Have

Goed bezig

HUMOR IN DE PREEK

Een vader en zijn zoontje zitten lekker te vissen. Urenlang zitten ze in de boot, turend naar hun dobber. Het zoontje verveelt zich op een bepaald moment en piekert over wat hij zoal om zich heen ziet. Nieuwsgierig vraagt hij zijn vader: “Hoe komt het dat onze boot blijft drijven?” Zijn vader denkt enkele ogenblikken na en zegt: “Ik weet het eigenlijk niet, jochie”. De zoon is even stil in gedachten, maar stelt al gauw een volgende vraag: “Hoe kunnen vissen onder water ademen?” Opnieuw antwoordt de vader: “Ik weet het eigenlijk niet, jochie”. Even later vraagt het zoontje zijn vader: “Waarom is de hemel zo blauw?” De vader antwoordt: “Ik weet het eigenlijk echt niet, jochie”. De zoon denkt dat hij zijn vader maar lastigvalt en zegt: “Papa, je vindt het toch niet erg dat ik die vragen stel?” Zijn vader verzekert hem met klem: “Natuurlijk niet, jochie, als je geen vragen stelt, leer je ook nooit wat!”

RICHARD VROOM

Dit is een grappig verhaal dat ik gebruikte om een evangelietekst toe te lichten. Het gaat om een tekst uit het evangelie van Marcus: *Hij pakte een kind op en zette het in hun midden neer; hij sloeg zijn arm eromheen en zei tegen hen: ‘Wie in mijn naam één zo’n kind bij zich opneemt, neemt mij op; en wie mij opneemt, neemt niet mij op, maar hem die mij gezonden heeft.’* (Marcus 9, 36-37). Dit was een handeling van Jezus als reactie op de vraag wie nu eigenlijk de belangrijkste was onder de leerlingen. Jezus liet zien wie de belangrijkste is door het kind dat je opneemt en omarmt centraal te stellen. Maar wat bedoelt Jezus hiermee? Ik koos voor de interpretatie dat we zouden moeten zijn als kinderen, open, nieuwsgierig, onderzoekend, open voor Gods liefde. De anekdote gaf een mooi en grappig voorbeeld van die eindeloze nieuwsgierigheid van een kind. Het getuigt van een openheid die we gaandeweg verliezen op weg naar volwassenheid. De vader in het verhaal is alleen gefocust op vissen, zijn leven is afgebakend; de jongen ziet veel meer om zich heen en wil wel meer weten, maar helaas. In het antwoord van de vader of hij het niet vervelend vindt dat zijn zoontje zoveel vraagt, zit de humor. Als de vader alleen gezegd had dat het hem niet stoorde, al die vragen, was het niet spectaculair. De vader echter voegt daar nog een levenswijsheid aan toe: *“Als je geen vragen stelt leer je ook nooit wat!”*. We voelen intuïtief aan dat dit antwoord niet klopt. Zijn antwoord rijmt helemaal niet met wat hij er zelf van bakt en hij laat zijn zoontje gefrustreerd achter.

OP HET VERKEERDE BEEN We hebben in deze anekdote te maken met een ‘incongruentie’ zoals we dit noemen in de studie van humor. De “incongruentietheorie” is het meest gangbaar om enigszins te verklaren wat er gebeurt als we om humor lachen. We worden als het ware op het verkeerde been gezet. We horen iemand een verhaal vertellen en we verwachten

Bij het vertellen van schunnige moppen komt de onderdrukking van het onderbewuste even ‘vrij’.

een uitkomst die past binnen de kaders van ons begrijpen en wereldbeeld. De plotselinge wijziging in perspectief geeft ons even het gevoel verloren te zijn. We ervaren hoe ons verstand op het verkeerde been wordt gezet en we schieten in de lach. Een gezond gebruik van humor op deze manier kan heel bevrijdend werken, omdat we uit ons eigen wereldje worden gehaald. Met “gezond” bedoel ik dat humor niet gebruikt moet worden om anderen te kleineren of te kwetsen. De “superioriteitstheorie” gaat er juist vanuit dat kleineren en kwetsen de enige verklaring kan zijn van humor. Deze is al bij de oude filosofen, zoals Plato en Aristoteles, te vinden. Zelfs in onze dagen hebben we daar nog aanhangers van. De auteur Charles Gruner gaat ervan uit dat in het opgeven van een raadsel de vrager zich superieur weet. Hij kent immers het antwoord.

HUMOR VOLGENS FREUD Een andere theorie in verband met humor die begin vorige eeuw veel aanhang vond, was de “ontladingstheorie”. Freud, de grondlegger van de psychoanalyse, benaderde humor en het verschijnsel lachen vanuit een psychologisch perspectief. Ons onderbewuste (*id*) is volgens hem nogal wild en zoekt voortdurend een uitlaatklep in plezier en seks. Er is zogenaamde “psychische energie” nodig om die driften onder controle te houden. Het ego is zich bewust van deze ongebreidelde verlangens en van wat op welk moment wel en niet door de beugel kan. Hierbij heeft het ego een kompas nodig, en dat is wat Freud het superego noemde. Het ego zit dus tussen twee vuren. Het ego heeft allerlei

verdedigingsmechanismen geleerd om de sterke impulsen van het *id* tegen te gaan en te voldoen aan de eisen “van boven”, het *superego*. Volgens Freud is humor een manier om die interne spanningen te omzeilen en onze verborgen gedachten en verlangens toch te uiten. De “psychische energie”, die we gewoonlijk nodig hebben om ons onderbewuste in bedwang te houden, komt plotseling vrij en we schieten in de lach. Het vertellen van schunnige moppen is een voorbeeld van een situatie waarin de onderdrukking van het onderbewuste even ‘vrij’ komt. Volgens Freud geldt hetzelfde voor andere vormen van humor, waarbij “psychische energie” vrijkomt, waardoor we lachen. Dit kan ook gebeuren in komische situaties of als ons verstand iets anders verwacht. Er zijn niet veel aanhangers meer van de theorie van Freud, maar wel blijft het een feit dat we soms lachen als ontlading van schrik als we een bedreigende situatie toch na kunnen vertellen.

ANDER PERSPECTIEF Naast de drie grote theorieën, superioriteits-, incongruentie- en ontladingstheorie, zijn er nog andere benaderingen om humor te verklaren. In de linguïstiek vinden we uitgebreide analyses van de humor zoals we die vooral in taal tegenkomen. Wat mij het meest boeit is toch de ervaring van een incongruentie door humor. Je kunt hierdoor in meer of mindere mate een wijziging van perspectief ervaren. De condities zijn wel dat je er open voor staat, dat je emotioneel afstand hebt tot het onderwerp en dat je er de tijd voor neemt. Ik hoop dat deze summiere behandeling van humor enige openheid brengt voor het gebruik van humor in de preek en dat er een andere kijk komt op de bekende verhalen uit het Oude en Nieuwe Testament. Ze staan vol met zinnige voorbeelden van veranderingen van perspectief. ●

Richard Vroom, pastoor van Schoonhoven, doet promotieonderzoek naar de rol van humor in ons spirituele leven.

Colofon

De Oud-Katholiek is een periodieke uitgave van de Oud-Katholieke Kerk van Nederland, verschijnt vier keer per jaar en wordt verspreid op alle oud-katholieke adressen in Nederland.

Redactie

Marco Derks, Robert Frede, Marieke Ridder
Tekstredactie: Adrie Paasen

Contact

Redactie De Oud-Katholiek
Koningin Wilhelminalaan 5
3818 HN Amersfoort
redactie@okkn.nl

Vormgeving

Oblong grafisch ontwerp, Jet Frenken
www.jetfrenken.nl

Productie

Nilsson Goes, ISSN 01673963

Volgende nummer

Het volgende nummer verschijnt eind december.

Abonnement

Voor €25 per jaar kunt u abonnee worden van De Oud-Katholiek. Mail uw adresgegevens naar info@okkn.nl of naar ons contactadres t.a.v. 'Abonnementenadministratie De Oud-Katholiek'. Blad niet ontvangen? Stuur dan ook een mailtje naar info@okkn.nl. Giften zijn welkom op NL06 ABNA 0214 1901 29 t.n.v. Oud-Katholieke Kerk van Nederland te Amersfoort.

Verantwoording foto's (voor zover bekend)

pag. 3 Unsplash - Matt Hoffman; pag. 5 Allard Willemse; pag. 6 Werend Griffioen; pag. 7 Martin Sheppard/ Diocese of York; overige foto's Shutterstock.com

Bisschopswijding Mgr. Bernd Wallet op 7 november

De aartsbisschop-elect van Utrecht, Mgr. Bernd Wallet, zal op zaterdag 7 november 2020 de bisschopswijding ontvangen in de Lebuïnuskerk te Deventer. De dag erna vindt zijn installatie plaats in de Sinte Gertrudis-kathedraal in Utrecht. Wallet werd op 15 februari door het Utrechtse Kapittel gekozen maar vanwege de coronacrisis moest zijn wijding worden uitgesteld.

Bernd Wallet (49) werd op 15 februari dit jaar in de eerste ronde verkozen tot nieuwe aartsbisschop van Utrecht. Direct na zijn verkiezing kreeg hij alle bestuurlijke bevoegdheden die tot het bisschopsambt behoren, maar vanwege de coronacrisis werden zijn officiële wijding en installatie uitgesteld. De wijding vindt nu plaats op 7 november, de feestdag van de heilige Willibrord, die dertien eeuwen geleden de eerste geloofsverkondiger van Nederland was en de eerste aartsbisschop in Utrecht. Naast priesters, gelovigen en andere direct betrokkenen uit het aartsbisdom Utrecht en het bisdom Haarlem worden ook tal van buitenlandse bisschoppen en andere hoogwaardigheidsbekleders verwacht. Hoewel de wijdingsplechtigheid normaliter in de Utrechtse kathedraal plaatsvindt, bleek dat vanwege de coronamaatregelen tot nader orde niet mogelijk. Een goed alternatief is gevonden in de Lebuïnuskerk in Deventer. De Saksische monnik Lebuïnus was een tijdgenoot van Sint Willibrord die in 773 in Deventer stierf en die later patroonheilige van de stad werd. Van 1758 tot 1982 kende de Oud-Katholieke Kerk een bisschop van Deventer. Met de keuze voor deze locatie als plek voor de bisschopswijding van Mgr. Bernd Wallet worden de historische banden tussen de bisschopssteden Deventer en Utrecht gemarkeerd.

Data

Zaterdag 7 november 2020, vanaf 11.00 uur: bisschopswijding van

Mgr. Bernd Wallet in de Grote of Lebuïnuskerk in Deventer

Zondag 8 november 2020, vanaf 15.00 uur: installatie van Mgr. Bernd

Wallet als aartsbisschop van Utrecht in de Sinte Gertrudis-kathedraal

in Utrecht

Giften

De Oud-Katholiek is een magazine met bijdragen over uiteenlopende onderwerpen die oudkatholieken interesseren. Toegankelijk geschreven en mooi vormgegeven. Alle leden en gastleden van de Oud-Katholieke Kerk van Nederland krijgen het magazine gratis toegestuurd. Voor het Collegiaal Bestuur is dat een principekwestie.

Toch kan De Oud-Katholiek niet zonder giften. Aan het maken van deze fullcolour uitgave, professioneel vormgegeven met grondig geredigeerde teksten, zit een prijskaartje.

Maak daarom vandaag nog een gift over. Met €15 per persoon komen we een heel eind. Meer mag ook.

U kunt uw gift overmaken via Tikkie door de onderstaande QR-code te scannen, maar u kunt uw gift ook handmatig overmaken naar NL06 ABNA 0214 1901 29 t.n.v. Oud-Katholieke Kerk van Nederland te Amersfoort o.v.v. "Gift De Oud-Katholiek".

Wie organiseert het oudkatholieke voorjaarskamp 2021?

Het Hemelvaartsweekend in mei 2021 eropuit met allerlei oudkatholieken uit heel Nederland: gezinnen, stellen of singles, en van alle leeftijden. Samen wandelen, zwemmen, spelletjes doen, nieuwe mensen leren kennen, mooie gesprekken voeren.

Sinds 1976 werd jarenlang zo'n voorjaarsweekend georganiseerd, maar de afgelopen jaren niet meer. De Stichting Oud-Katholieke Vrouwen in Beweging wil deze oude traditie nieuw leven inblazen. Wie wil deel uitmaken van de commissie die zo'n voorjaarskamp in 2021 gaat organiseren?

Voor vragen en reacties kun je contact opnemen met Janneke Lettinga, tel. 058 8433079 of email penningmeester@okvib.okkn.nl.

Heilige Corona: patroonheilige tegen epidemieën?

De Heilige Corona (Stephania genoemd in de Griekse traditie) is waarschijnlijk rond 160 in Egypte, Syrië of Antiochië geboren. De vroegchristelijke martelaar stierf rond 177 op zestienjarige leeftijd in de tijd van vervolging van christenen. Ze werd gearresteerd omdat ze probeerde mensen te troosten die werden gemarteld. Haar herdenkingsdag in de westerse kerk is 14 mei, terwijl zij in de oosterse kerk op 11 november wordt herdacht. Deze relatief onbekende heilige kwam al voor het uitbreken van de coronacrisis in beeld door restauratiewerkzaamheden in de Dom van Aken voor een tentoonstelling.

Momenteel wordt zij aangeroepen tegen het coronavirus. In een Utrechtse kerk bevindt zich een afbeelding van haar, waarbij je kunt bidden en een kaarsje aansteken.

Uit bronnen blijkt nergens dat zij de beschermheilige zou zijn tegen epidemieën. In het Oostenrijks dorpje St. Corona am Wechsel werd zij als beschermheilige van het dorp in de zestiende en zeventiende eeuw bij alle voorkomende rampen aangeroepen: hagelstormen, droogte of vee-epidemieën. Het feit dat het coronavirus door dieren bij de mens terechtkwam, is een element dat deze traditie met onze coronavirustijd verbindt. Door haar in deze tijd een titel mee te geven als beschermheilige tegen epidemieën, wordt ze terecht of onterecht een kersverse 'collega' van beroemde pestheiligen, zoals de Heilige Rochus.

Jaap Terpstra

